

Lise Öğrencilerinde Akran Zorbalığı ve Sosyodemografik Değişkenlerle İlişkisi

Peer Bullying and Relationship Between Sociodemographic Characteristics of High School Students

Halime Mercan¹, Hatice Yıldırım Sarı²

DOI: 10.26650/FNJN.387176

Bu araştırma İzmir Katip Çelebi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Hemşirelik (Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliği) Tezsis Yüksek Lisans Programında Dönem Projesi olarak sunulmuştur.

¹Hemşire, İzmir Katip Çelebi Üniversitesi Atatürk Eğitim Araştırma Hastanesi, İzmir, Türkiye

²Doç. Dr., İzmir Katip Çelebi Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Hemşirelik Bölümü, Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliği Anabilim Dalı, İzmir, Türkiye

Sorumlu yazar/Corresponding author:

Hatice Yıldırım Sarı, İzmir Katip Çelebi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Hemşirelik Bölümü, Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliği Anabilim Dalı, İzmir, Türkiye
Telefon/Phone: +90 232 329 3535/4810
E-posta/E-mail: hatice.sari@ikc.edu.tr

Geliş tarihi/Date of receipt: 08.03.2016

Kabul tarihi/Date of acceptance: 18.07.2017

Atıf/Citation: Mercan, H. ve Yıldırım-Sarı, H. (2018). Lise öğrencilerinde akran zorbalığı ve sosyodemografik değişkenlerle ilişkisi. *FNJN Florence Nightingale Hemşirelik Dergisi*, 26(1), 21-29. <https://doi.org/10.26650/FNJN.387176>

ÖZ

Amaç: Bu çalışmada 15-17 yaş grubu lise öğrencilerinde akran zorbalığının kurban, kurban olma durumunun öğrencilerin sosyodemografik özellikleri ile ilişkisi incelenmiştir.

Yöntem: Araştırmanın örneklemini 2014-2015 eğitim-öğretim yılı başında İzmir ili Bornova ilçesinde bir devlet lisesinde 10., 11., 12. sınıfta öğrenim gören 200 öğrenci oluşturmuştur. Araştırmada öğrencilerin zorbalığa uğrama ve zorbalık yapma düzeylerini belirlemek amacıyla "Akran Zorbalığı Belirleme Ölçeği Ergen Formu" ve "Kişisel Bilgi Formu" kullanılmıştır.

Bulgular: 10. sınıf öğrencilerinin hem kurban olma ölçeği toplam puanları ($p<0.05$) hem de fiziksel kurban ölçek puanları ($p<0.05$) anlamlı derecede yüksek çıkmıştır. İzolasyon zorbalığı, söylenti zorbalığı, eşyaya zarar zorbalığı ve cinsel zorbalık alanlarında 16 yaşındaki öğrencilerin puanları 17 yaşındaki öğrencilere göre anlamlı derecede yüksek çıkmıştır. Sözel kurban olma ve cinsel kurban olma alt ölçek puanları ve anne eğitim durumu arasında anlamlı ilişki saptanmıştır. Lise ve üniversite mezunu annelerin çocuklarının sözel kurban alt ölçek puanları, ortaokul mezunu annelerin çocuklarının cinsel kurban alt ölçek puanları daha yüksek bulunmuştur.

Sonuç: Bu araştırma sonuçları dikkate alındığında ileride farklı sosyodemografik özelliklere sahip ergenleri kapsayan büyük ölçekli araştırmalarda risk değerlendirmesi yapılması önerilebilir.

Anahtar Kelimeler: Akran zorbalığı, zorbalık, lise öğrencileri

ABSTRACT

Aim: This study examines the relationship between being the victim or bully in peer bullying events and the sociodemographic characteristics of high school students (ranged between 15 and 17 years old).

Method: This study comprised 200 students from the 10th, 11th, and 12th grades of a public high school in Bornova, İzmir, in the 2014–2015 academic year. Data from subjects was collected using the "Peer Bully-Victim Questionnaire-Adolescent Form" (developed by Pişkin and Ayas in 2007), which uses 53 items to examine the peer bullying and victimization levels of students and a "Personal Information Form," which uses 11 questions for determining the sociodemographic characteristics.

Results: The "total victimization scale" and "physical subscale of victimization" scores of the 10th grade students were found to be significantly high (both $p<0.05$). The "isolation subscale of bullying," "verbal subscale of bullying," "harming properties subscale," and "sexual subscale of bullying" scores of the 16 year-old-students were significantly higher than those of the 17-year-old students. The relationships between a mothers' education status and the "verbal subscale of victimization" and "sexual subscale of victimization" scores were remarkable. While "verbal subscale of victimization" scores of students whose mothers had graduated high school or university were higher, the students whose mothers had graduated high school had higher "sexual subscale of victimization" scores.

Conclusion: The results of this study could be useful for further research for evaluating the peer bullying risk in comprehensive groups, including adolescents with different sociodemographic characteristics.

Keywords: Peer bullying, bullying, high school students

EXTENDED ABSTRACT

Introduction: Bullying is a repetitive, degrading, and aggressive behavior by an individual or group displayed toward a relatively weaker individual or group (Salmivalli, 2010). Studies are mostly focused on bullying in children and young people who go to school (Salmivalli, 2010). The problem of peer bullying, which is increasingly spreading both in Turkey and in other countries of the world, is of great importance and young people in the 10–19 age group constitute approximately 17% of the Turkish population according to the data of the Turkish Statistical Institute (TÜİK, 2014).

Aim: This study investigated the relationship between the sociodemographic characteristics of high school students in the age of 15–17 and being the victim or the perpetrator of peer bullying activities.

Method: This is a descriptive study. Permission to conduct the study was granted by the Non-interventional Clinical Research Ethics Committee of İzmir Kâtip Çelebi University (Date: 29.05.2014 Number: 125). Permission to collect the study data was obtained from the İzmir Provincial Directorate of National Education, İzmir Provincial Governorship (Number: 12018877/604.01.02/4371371, Date: 02.10.2014). Informed consent was obtained from the participating adolescents and their parents. This study comprised 200 students from the 10th, 11th, and 12th grades of a public high school in Bornova, Izmir, in the 2014–2015 academic year.

Data from subjects was collected using the “Peer Bully-Victim Questionnaire-Adolescent Form” (developed by Pişkin and Ayas in 2007), which uses 53 items for examining the peer bullying and victimization levels of students and a “Personal Information Form,” which uses 11 questions for determining sociodemographic characteristics.

Results: The scores of the 10th grade students from the victimization scale ($p<0.05$) and its physical victimization subscale ($p<0.05$) were significantly high. The scores of the 16-year-old students from the isolation, verbal, causing damage to properties, and sexual bullying subscales were remarkably higher than those of the 17-year-old students. The relationships between the mothers' education status and the students' verbal and sexual victimization scores were remarkable. While the verbal victimization scores of the students whose mothers had graduated high school were higher, the students whose mothers had graduated junior high school had higher sexual victimization scores. Taking into account the results of the present study, it is recommended that future studies should make risk assessments in large-scale samples involving adolescents with different sociodemographic characteristics.

Conclusion: The 10th grade students obtained significantly high scores from the victimization scale ($p<0.05$) and its physical victimization subscale ($p<0.05$). Bullying levels did not differ from one class to another. The 16-year-old students obtained significantly higher scores from the isolation, spreading rumors, causing damage to properties, and sexual bullying subscales than the 17-year-old students. While the students whose mothers had graduated senior high school or university obtained higher scores on the physical victimization subscale, the students whose mothers had graduated junior high school obtained higher scores on the sexual victimization subscale. In the light of the results of the present study, it is recommended that in future studies, risk assessments should be conducted with large-scale samples, including adolescents with different sociodemographic characteristics.

GİRİŞ

Agresif davranışların bir alt tipi olan zorbalık, bir birey ya da bir grubun nispeten daha güçsüz olana tekrarlayıcı şekilde aşağılayıcı ve saldırgan davranışlar sergilemesidir (Salmivalli, 2010). Çalışmalar çoğunlukla okulda eğitim gören çocuk ve gençlerdeki zorbalık üzerine odaklanmıştır, ancak kreşlerde, iş yerlerinde, ceza evlerinde de zorbalık üzerine çalışmalar bulunmaktadır (Salmivalli, 2010). Dünyada ve Türkiye’de okullarda giderek yaygınlaşan Akran Zorbalığı sorunu, 10-19 yaş grubu gençlerin Türkiye İstatistik Kurumu 2013 (TÜİK, 2014) verilerine göre Türkiye nüfusunun yaklaşık olarak %17’sini oluşturması nedeniyle önem taşımaktadır.

Volk, Dane ve Marini (2014), zorbalığın bir asır kadar eski bir terim olduğunu, ilk kez 1538’de Almanya’da günümüzdeki anlamında kullanıldığını belirtmişlerdir. Okulda zorbalık konusunun literatüre girişi ise 1970’lerde Dan Olweus’un çalışmaları ile başlamıştır (Volk ve ark., 2014). Olweus (1994) okulda zorbalığı “bir öğrencinin bir veya daha fazla sayıda öğrenci tarafından tekrarlayan şekilde ve sürekli olarak negatif eylemlere maruz kalması” olarak tanımlamıştır. Amerikan Psikoloji Derneği ise zorbalığı; “bir kişinin, başka bir kişinin yaralanmasına veya rahatsız olmasına neden olan kasten ve tekrarlayıcı şekildeki saldırgan davranışlarıdır” şeklinde tanımlamıştır (APA, 2014).

Akran zorbalığı, öğrencileri fiziksel, psikolojik ve psikosomatik açıdan etkileyen ve etkileri yaşam boyu süren bir durumdur (Vanderbilt ve Augustyn, 2010). Bununla birlikte, çocukların gelişimini, aileyi ve toplum ruh sağlığını olumsuz yönde etkiler (Aral, Gürsoy, Bütün-Ayhan ve Aydoğan, 2004; Arslan ve Savaşer, 2009; Ünalmiş ve Şahin, 2012). Zorbalığın hem zorbalılar hem de kurbanlar açısından olumsuz sonuçları vardır. Akran zorbalığına maruz kalan ve zorbalık yapan çocuklarda depresyon, intihar düşünceleri, psikiyatrik problemler, ebeveyn ilişkilerinde sorunlar sık görülmektedir (Gürsoy, 2010). Kowalski ve Limber’in (2013) çalışmasında, 6-12. sınıflar arasında okuyan öğrencilerden hem zorba hem kurban olanların psikolojik ve fiziksel sağlıkları-

nın ve akademik performanslarının daha düşük olduğu saptanmıştır. Zorbalık eylemlerinde bulunanlarda sağlık sorunları, duygusal ve sosyal uyum sorunları, kurbanlarda ise psikosomatik sorunlar, ilaç kullanımı ve intihar eğilimi görülmektedir. Zorbalığa uğrayanlarda içe vurum semptomlarının, zorbalarda ise dışa vurum semptomları, sosyal problemler ve agresyonun daha fazla görüldüğü saptanmıştır (Sabuncuoğlu ve ark., 2006; Vanderbilt ve Augustyn, 2010). Bunun yanında, okuldaki şiddet ve zorba davranışların öğrencilerin okuldan kaçmalarına, okula gitmek istememelerine neden olduğu belirtilmiştir (Ünalmiş ve Şahin, 2012).

Dünya Sağlık Örgütü’nün (DSÖ) 2012 yılında yayınladığı raporda, zorbalığın görülme oranı %1 ile %32 arasında değişmektedir (Currie ve ark., 2012). Amerika Birleşik Devletleri’nde (ABD) 2011 yılında yayınlanan gençlik dönemi riskleriyle ilgili rapora göre, gençler arasında zorbalık %20 ile %56 arasında değişen oranlardadır. Buna göre 30 kişilik bir sınıfta okuyan gençlerin 6-17’si ya kurban, ya zorba ya da hem zorba hem de kurbandır (Eaton ve ark., 2012). Brezilya’da 13-15 yaş arası adölesanların %18’inin zorba, %5.5’inin kurban, %2.7’sinin hem zorba hem kurban oldukları saptanmıştır (Serra-Negra ve ark., 2015). Bir başka çalışmada ise, Brezilya’da adölesanların %23.6’sının kurban oldukları belirlenmiştir (Santos ve ark., 2014). Yapılan çalışmalarda, erkek çocuklarda zorbalığın daha fazla görüldüğü belirtilmektedir (Santos ve ark., 2014; Serra-Negra ve ark., 2015). En sık zorbalık alanları sözel zorbalık ardından fiziksel zorbalık olarak saptanmıştır (Santos ve ark., 2014). İngiltere’de 10-15 yaşlar arasındaki adölesanlar ile yapılan çalışmaya göre, etnik azınlıklara mensup gençler zorbalığa daha fazla maruz kalmaktadır (Tippett, Wolke ve Platt, 2013).

Türkiye’de de Millî Eğitim Bakanlığı tarafından 2006 yılında okullarda yaşanan şiddet olaylarının incelendiği çalışmada, %32.8 oranında fiziksel zarar veren olaylar (yumruk, tekme, tokat vs), %19.7 oranında tehdit ve sataşma, %12.9 oranında dedikodu yapma, lakap takma, %9.5 oranında eşyaya/mala zarar verme şeklindeki olayların görüldüğü saptanmıştır

(Gelbal, 2006). Yıldırım (2001) ise gençlerin %16.4'ünün zorba, %26.2'sinin kurban ve %23.8'inin de zorba veya kurban grubunda yer aldığını belirtmiştir. Bu araştırma sonuçları Dünya'da ve Türkiye'de okullarda görülen zorbalık davranışlarının yüksek oranda gerçekleştiğini göstermektedir.

Okul hemşirelerinin zorba davranış biçimi sergileyen öğrencilerin özelliklerini bilmesi, zorba, kurban ve zorba/kurban grubuna giren riskli çocukları izlemeleri, zorbalığa maruz kalan ve zorbalık yapan çocuğa uygun şekilde yaklaşması, zorbalığın neden olduğu sağlık problemlerini izlemesi ve akran zorbalığını önleyici rehberlik faaliyetlerine katılması gerekmektedir. Bu nedenle, okullarda gerçekleşen mevcut zorbalık davranışlarının belirlenmesi önemlidir. Planlanan bu araştırma ile 15-17 yaş grubu öğrencilerde akran zorbalığı zorba/kurban olma durumu ve sosyodemografik özelliklerle ilişkisi incelenerek oluşturulacak girişim programları için ve bu alanda yapılacak çalışmalara bir veri sağlamak hedeflenmiştir.

Bu araştırmanın amacı lise öğrencilerinde sosyodemografik değişkenlerle Akran Zorbalığında zorba, kurban davranışları arasındaki ilişkinin incelenmesidir. Bu amaçlar doğrultusunda;

Araştırma soruları;

1. Lise Öğrencilerinde Akran Zorbalığında zorba olma durumunu Sosyodemografik değişkenlerden hangileri etkilemektedir?
2. Lise Öğrencilerinde Akran Zorbalığında kurban olma durumunu Sosyodemografik değişkenlerin hangileri etkilemektedir?

YÖNTEM

Araştırmanın Tipi

Araştırma tanımlayıcı türde tasarlanmıştır.

Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Bu araştırmanın örneklemini İzmir ilinde, bir devlet lisesinde öğrenim gören, sosyoekonomik düzeyi orta sevi-

yede olan ailelerden gelen 15-17 yaş grubu lise öğrencileri oluşturmuştur. Araştırmanın yürütüldüğü okulda 2210 öğrenci eğitim görmektedir. %95 güven seviyesinde, %5 hata oranıyla örnekleme 328 öğrencinin yer alması gerektiği hesaplanmıştır. Ancak, gönüllü olarak katılan ve ailesi tarafından izin verilen 200 öğrenciden veri toplanabilmiştir. Okulda eğitim gören adölesanların %9'una ulaşılmıştır. Okulun özelliği nedeniyle araştırmaya katılan kız öğrenci sayısı düşüktür.

Veri Toplama Araçları ve Verilerin Toplanması

Bu araştırmada iki veri toplama aracı kullanılmıştır; "Kişisel Bilgi Formu" ve "Akran Zorbalığı Belirleme Ölçeği Ergen Formu"

Kişisel Bilgi Formu: Bu formda, araştırmaya katılan öğrencilerin sosyodemografik özelliklerine ilişkin sorular (yaş, sınıf, cinsiyet, anne-babanın eğitim düzeyi, anne-babanın mesleği, aile tipi, gelir seviyesi, kardeş sayısı) yer almaktadır.

Akran Zorbalığı Belirleme Ölçeği Ergen Formu: Akran Zorbalığı Belirleme Ölçeği Ergen Formu zorbalığa uğrama ve zorbalık yapma düzeylerini belirlemek amacıyla Pişkin ve Ayas tarafından 2007'de geliştirilmiştir. Ölçek biri "zorba ölçeği" diğeri "kurban ölçeği" olarak adlandırılan ve aynı maddelerin farklı biçimde sorulmasından oluşan toplam 53 maddeli içeren iki ölçekten oluşmuştur. Ölçekte altı faktör vardır. Bu faktörler 1-15. maddeler fiziksel zorba ve kurban, 16-22. maddeler sözel zorba ve kurban, 23-28. maddeler izolasyon zorba ve kurban, 29-33. maddeler söylenti yayma zorba ve kurban, 34-43. maddeler eşyalara zarar verme zorba ve kurbanı, 44-53. maddeler cinsel zorba ve kurbanı oluşturmaktadır. Ölçek "Hemen hemen her gün", Haftada en az 1 defa, "Ayda 1 defa", "Dönem boyunca 1 defa" ve "Hiçbir zaman" seçeneklerinden oluşup 5'li Likert tipindedir. Ölçeğin zorba ve kurban boyutlarından alınabilecek en düşük puan 53, en yüksek puan 265'tir. Puanlar arttıkça zorba ve kurban olma durumu artar. Kurban olma ölçeğinin orjinal formu-

nun Cronbach α iç tutarlılık güvenilirlik katsayısı toplam ölçek için 0.93, "fiziksel kurban" alt ölçeği için 0.82, "sözel kurban" alt ölçeği için 0.75, "izolasyon kurban" alt ölçeği için 0.77, "söylenti yayma" alt ölçeği için 0.75, "eşyalara zarar verme" alt ölçeği için 0.80 ve "cinsel kurban" alt ölçeği için 0.88'dir. Zorbalık ölçeğinin orjinal formunun Cronbach α iç tutarlılık güvenilirlik katsayısı toplam ölçek için 0.92, "fiziksel zorbalık" alt ölçeği için 0.83, "sözel zorbalık" alt ölçeği için 0.74, "izolasyon zorbalığı" alt ölçeği için 0.75, "söylenti yayma" alt ölçeği için 0.66, "eşyalara zarar verme" alt ölçeği için 0.79 ve "cinsel zorbalık" alt ölçeği için 0.88'dir (Pişkin ve Ayas, 2007).

Veri toplama işleminde; araştırmacı öğrencilere kimliğini tanıtmış, yapılan araştırmanın adı, amacı hakkında bilgi vermiştir. Katılmaya gönüllü olan öğrencilerden ve ailelerinden yazılı onamları alınmıştır. Araştırmaya sadece bu öğrenciler dahil edilmiştir. Veri toplama işlemi araştırmaya katılmaya gönüllü olan, ailesi tarafından araştırma sorularının cevaplamasına izin verilen öğrencilerden oluşan (N=200) gruba sınıflarda toplu olarak sınıftaki öğretmenleri eşliğinde "Kişisel Bilgi Formu" ve "Akran Zorbalığı Belirleme Ölçeği Ergen Formu" kullanılarak uygulanmıştır. Veriler 3.10.2014 ve 9.10.2014 tarihleri arasında toplanmıştır.

Verilerin Değerlendirilmesi

Araştırmada elde edilen verilerin istatistiksel çözümlerinin yapılması için SPSS (Statistical Package for the Social Sciences) for Windows 21 paket programı kullanılmıştır. Verilerin çözümlenmesinde iki değişken arasındaki anlamlılık için 0.05 anlamlılık düzeyi temel alınmıştır. Örneklem grubunun Kişisel Bilgi Formu'ndaki sorulara verdikleri cevaplar yüzde ve frekans değerleri ile gösterilmiştir. Akran Zorbalığı Belirleme Ölçeği Ergen Formuna verdikleri cevaplar doğrultusunda ölçek puan ortalamaları ile standart sapma (SS), min-max dağılımları verilmiştir. Örneklem zorba, kurban davranışları ile sosyo-demografik değişkenleri arasındaki ilişki "t-testi" ve "Kruskal Wallis testi" ile test edilmiştir.

Araştırmanın Etik Yönü

Araştırmanın yapılabilmesi için öncelikle İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Girişimsel Olmayan Klinik Araştırmalar Etik Kurul Başkanlığı'ndan izin alınmıştır (Tarih: 29.05.2014 Sayı: 125). Araştırma verilerinin toplanabilmesi için araştırmacı tarafından İzmir İl Millî Eğitim Müdürlüğü'nden, İzmir İli Valiliği'nden (Sayı: 12018877/604.01.02/4371371 Tarih: 02.10.2014) izin alınmıştır. Ailelerden ve adölesanlardan bilgilendirilmiş onam formu ile izin alınmıştır.

Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu araştırmanın tek bir okulda ve sınırlı bir yaş grubunda ve görel olarak küçük bir örnekleme yürütülmüş olması risk değerlendirmesi yapmak açısından sınırlılık yaratmıştır.

BULGULAR

Tablo 1'de öğrencilerin %58.5inin (n=117) 11. sınıfa devam ettiği, %53.5'inin (n=107) 16 yaşında olduğu, %95.5'inin (n=191) erkek olduğu görülmektedir. Annelerin %42.5'i (n=85) ilkokul mezunudur ve %70.5'i (n=141) çalışmamaktadır. Babaların %32.5'i (n=65) ortaokul mezunudur ve %90'ı (n=180) çalışmaktadır. Öğrencilerin %51'inin (n=102) ekonomik durumu orta düzeydedir. Öğrencilerin %82'si (n=164) anne ve babası ile birlikte yaşamaktadır ve %45'i (n=90) iki kardeştir. Araştırmaya katılan öğrencilerin %95.5'inin (n=191) anne babasının sağ ve birlikte olduğu saptanmıştır. Öğrencilerin %2.0'ünün (n=4) annesinin vefat ettiği, %1.5'inin (n=3) anne ve babasının ayrı olduğu, %1.0'ünün (n=2) babasının vefat ettiği saptanmıştır.

Tablo 2'de lise öğrencilerinin Akran Zorbalığı Belirleme Ölçeği zorbalık ve kurban olma ölçekleri puanları verilmiştir. Zorbalık ölçek toplam puanı 247.49 ± 35.1 'dir. Kurban olma ölçek toplam puanı 231.25 ± 46.3 'tür.

Tablo 3'te 10. Sınıf öğrencilerinin hem kurban olma toplam ölçek puanları ($p < 0.05$) hem de fiziksel kurban olma ölçek puanlarının ($p < 0.05$) anlamlı dere-

Tablo 1. Lise öğrencilerinin sosyo-demografik özellikleri (N=200)

Sınıf	n	%	Cinsiyet	n	%
10. Sınıf	83	41.5	Kız	9	4.5
11. Sınıf	117	58.5	Erkek	191	95.5
Yaş	n	%	Kardeş sayısı	n	%
15 yaş	16	8	Tek çocuk	28	14.0
16 yaş	107	53.5	Kardeş sayısı 2 olanlar	90	45.0
17 yaş	77	38.5	Kardeş sayısı 3 olanlar	40	20.0
			Kardeş sayısı 4 ve üzeri	42	21.0
Anne eğitim	n	%	Baba eğitim	n	%
Okuma yazma bilmeyen	7	3.5	Okuma yazma bilmeyen	2	1.0
İlkokul	85	42.5	İlkokul	54	27.0
Ortaokul	55	27.5	Ortaokul	65	32.5
Lise	38	19.0	Lise	60	30.0
Üniversite	15	7.5	Üniversite	19	9.5
Anne çalışma durumu	n	%	Baba çalışma durumu	n	%
Çalışıyor	59	29.5	Çalışıyor	180	90.0
Çalışmıyor	141	70.5	Çalışmıyor	20	10.0
Ekonomik durum	n	%	Çocuk kiminle yaşıyor?	n	%
Çok iyi	17	8.5	Anne ve baba	164	82.0
İyi	58	29.0	Anne	10	5.0
Orta	102	51.0	Baba	4	2.0
Kötü	14	7.0	Aile büyükleri ve anne baba	2	1.0
Çok kötü	9	4.5	Diğer	20	10.0

Tablo 2. Lise öğrencilerinin Akran Zorbalığını Belirleme Ölçeği Zorbalık ve Kurban Olma Ölçek puanları

	Ortalama	SS
Zorbalık Ölçeği Alt Faktörleri		
Fiziksel zorba	67.73	14.8
Sözel zorba	31.75	7.4
İzolasyon zorba	28.75	4.0
Söylenti zorba	23.85	3.36
Eşyaya zarar zorba	47.95	6.37
Cinsel zorba	47.45	7.4
Zorbalık ölçeği toplam puan	247.49	35.1
Kurban Olma Ölçeği Alt Faktörleri		
Fiziksel kurban	62.96	14.5
Sözel kurban	29.15	7.9
İzolasyon kurban	27.0	5.6
Söylenti kurban	22.16	5.2
Eşyaya zarar kurban	44.94	9.5
Cinsel kurban	45.0	9.6
Kurban olma ölçeği toplam puanı	231.25	46.3

cede daha yüksek olduğu görülmüştür. Zorbalık ölçek puanı açısından sınıf düzeyine göre farklılık saptanmamıştır.

Tablo 4'te görüldüğü gibi izolasyon zorbalığı, söylenti zorbalığı, eşyaya zarar zorbalığı ve cinsel zorbalık alanlarında 16 yaşındaki öğrencilerin puanları 17

yaşındaki öğrencilere göre anlamlı derecede yüksektir ($p<0.05$). Kurban olma ölçek puanları 16-17 yaş olma açısından farklılık göstermemektedir. Yaş gruplarına göre hem kurban hem zorba ölçek puanları 15, 16, 17 yaşların tamamı ile karşılaştırıldığında anlamlı farklılık saptanmamıştır.

Tablo 5'te görüldüğü gibi sözel kurban olma ve cinsel kurban olma alt ölçek puanları ve anne eğitim durumu arasında anlamlı fark saptanmıştır ($p<0.05$). Lise ve üniversite mezunu annelerin çocuklarının sözel kurban alt ölçek puanları, ortaokul mezunu annelerin çocuklarının cinsel kurban alt ölçek puanları daha yüksek bulunmuştur. Zorbalık alt ölçek puanları ile anne eğitimi arasında anlamlı bir farklılık saptanmamıştır.

Yapılan diğer analizlerde; Annenin çalışma durumu, babanın eğitim düzeyi ve babanın çalışma durumu, ekonomik durum ve kardeş sayısı ile zorba ve kurban olma ölçek puanları arasında anlamlı ilişki saptanmamıştır. Anne baba ile birlikte yaşama veya tek ebevyne yaşama arasındaki ilişki örneklem sayısının yeterli olmaması nedeniyle incelenememiştir.

Tablo 3. Lise öğrencilerinin Akran Zorbalığını Belirleme Ölçeği Kurban Olma Ölçeği alt faktörlerinin sınıf değişkenine göre incelenmesi

Kurban olma ölçeği alt faktörleri	10. sınıf		11. sınıf		Analiz
	Ortalama	SS	Ortalama	SS	
Fiziksel Kurban	66.04	11.18	60.77	16.12	t=2.570 p<0.05
Sözel Kurban	30.38	6.68	28.28	8.63	t=1.859 p>0.05
İzolasyon Kurban	27.36	5.06	26.78	5.99	t=0.712 p>0.05
Söylenti Kurban	22.80	4.02	21.70	5.94	t=1.461 p>0.05
Eşya Zarar Kurban	46.06	7.69	44.15	10.61	t=1.396 p>0.05
Cinsel Kurban	46.10	7.87	44.21	10.59	t=1.380 p>0.05
Kurban olma ölçeği toplam puanı	238.77	36.12	225.92	51.80	t=2.066 p<0.05

Tablo 4. Araştırmaya katılan lise öğrencilerinin Akran Zorbalığını Belirleme Ölçeği Zorba Olma Ölçeği alt faktörlerinin yaş değişkenine göre incelenmesi

Zorba olma ölçeği alt faktörleri	16 yaş		17 yaş		Analiz
	Ortalama	SS	Ortalama	SS	
Fiziksel Zorba	68.50	14.57	68.15	12.06	t=0.172 p>0.05
Sözel Zorba	32.39	7.46	31.59	6.05	t=0.770 p>0.05
İzolasyon Zorba	29.49	1.65	28.18	4.96	t=2.550 p<0.05
Söylenti Zorba	24.42	1.59	23.46	3.89	t=2.301 p<0.05
Eşya Zarar Zorba	49.18	2.43	47.10	7.60	t=2.653 p<0.05
Cinsel Zorba	48.78	3.62	46.55	8.94	t=2.326 p<0.05
Zorbalık ölçeği toplam puanı	252.79	23.25	245.06	36.47	t=1.753 p>0.05

Tablo 5. Lise öğrencilerinin Akran Zorbalığını Belirleme Ölçeği Kurban Olma Ölçeği alt faktörlerinin anne eğitimine göre karşılaştırılması

Kurban olma ölçeği alt faktörleri	İlkokul		Ortaokul		Lise		Üniversite		Okuma yazma bilmeyen		Analiz Kruskall Wallis
	Ortalama	SS	Ortalama	SS	Ortalama	SS	Ortalama	SS	Ortalama	SS	
Fiziksel Kurban	62.84	13.33	63.54	12.65	64.52	16.95	64.80	13.78	47.42	22.47	KW:8.874, p>0.05
Sözel Kurban	28.71	7.47	28.98	7.47	31.15	8.41	29.66	9.35	23.85	9.92	KW:14.468, P<0.05
İzolasyon Kurban	26.61	5.60	27.98	3.72	27.31	6.64	26.13	6.87	24.85	9.06	KW:7.879, p>0.05
Söylenti Kurban	22.23	4.97	22.74	4.22	22.13	6.34	20.93	5.59	19.57	8.44	KW: 4.282, p>0.05
Eşya Zarar Kurban	45.16	8.83	46.07	6.47	44.81	13.32	42.40	10.28	39.57	17.33	KW:4.422, p>0.05
Cinsel Kurban	44.90	9.73	46.14	5.91	45.42	11.93	42.80	8.72	39.57	17.06	KW:10.204, P<0.05
Kurban olma ölçeği toplam puanı	230.48	43.79	235.47	31.49	235.37	59.37	226.73	49.05	194.86	77.82	KW:9.034, p>0.05

TARTIŞMA

Lise öğrencilerinde sosyodemografik değişkenlerle akran zorbalığı zorba, kurban davranışları arasındaki ilişkinin incelenmesi amacıyla bir devlet lisesinde yürütülen bu çalışmada 200 lise öğrencisinden veri toplanmıştır.

Bu çalışmada 10. sınıf öğrencilerinin hem kurban olma toplam ölçek puanları ($p<0.05$) hem de fiziksel kurban ölçek puanlarının ($p<0.05$) anlamlı derecede daha yüksek olduğu görülmüştür. Zorbalık açısından ise sınıf düzeyine göre farklılık saptanmamıştır. Kurban olma ölçek puanları 16-17 yaş olma açısından farklılık göstermemektedir. İzolasyon zorbalığı, sözlenti zorbalığı, eşyaya zarar zorbalığı, ve cinsel zorbalık alanlarında 16 yaşındaki öğrencilerin puanları 17 yaşındaki öğrencilere göre anlamlı derecede yüksektir. Oysa ki, bazı çalışmalarda (Burnukara ve Uçanok, 2012; İncedal, 2012; Totan ve Kabakçı, 2010) yaş ve sınıf düzeyi arttıkça öğrencilerin zorba ve kurban olma oranlarının arttığı saptanmıştır. Ayas ve Pişkin (2011) 11. sınıf öğrencilerinin 9. sınıf öğrencilerinden daha fazla cinsel zorbalık mağduru olduklarını, 11. sınıf öğrencilerinin daha fazla cinsel zorbalık yaptıklarını saptamışlardır. Gürsoy (2010) ise 16 yaşındaki öğrencilerin, 15 ve 17 yaşa göre daha fazla zorbalığa maruz kaldığını saptamıştır. Genç ve Aksu (2010) genel lise öğrencileri ile yaptıkları çalışmalarında ve 17-18 yaş grubundaki öğrencilerin, 14-15-16 yaş grubunda yer alan öğrencilere göre daha fazla ağır fiziksel zorbalığa başvurdukları ve maruz kaldıklarını, 16-17-18 yaş grubundaki öğrencilerin ise daha fazla cinsel zorbalık uyguladığını saptamışlardır. Bu çalışma ve diğer çalışma sonuçları dikkate alınarak ergenlik dönemindeki zorbalığı önleme programlarının tüm yaş gruplarını kapsayacak şekilde yapılandırılmasının daha yararlı olacağı söylenebilir.

Tablo 5'te görüldüğü gibi sözel kurban olma ve cinsel kurban olma alt ölçek puanları ve anne eğitim durumu arasında anlamlı fark saptanmıştır. Lise ve üniversite mezunu annelerin çocuklarının sözel kurban alt ölçek puanları daha yüksek, ortaokul mezunu annelerin çocuklarının cinsel kurban alt ölçek puanları daha

yüksek bulunmuştur. Genç ve Aksu (2010) anne eğitim düzeyi "orta ve üstü" olan öğrencilerin cinsel zorbalık davranışlarına daha fazla maruz kaldıklarını saptamışlardır. Gürsoy (2010) anne eğitim düzeyine göre korkutma sindirme, açık saldırı, ilişkisel saldırı, kişisel eşyalara saldırı alt boyutlarında anlamlı fark bulmuş, annesi okuma yazma bilmeyen öğrencilerin, daha fazla zorbalığa maruz kaldığını belirtmiştir.

Yapılan diğer analizlerde ise; annenin çalışma durumu, babanın eğitim düzeyi ve babanın çalışma durumu, ekonomik durum ve kardeş sayısı ile zorba ve kurban olma puanları arasında anlamlı fark saptanmamıştır. Bu çalışmanın sonuçları dikkate alındığında sosyodemografik değişkenler açısından literatürle benzer olmayan bazı sonuçlar olduğu görülmektedir. Bu durum çalışmanın örneklem sayısının küçük olması ile ya da tek bir okulda yürütülmesi ile ilişkili olabilir. Bunun yanında, akran zorbalığı açısından sosyodemografik değişkenlerden ziyade psikososyal faktörlerin etkili olduğu da belirtilmektedir (Kapçı, 2004). Bu nedenle ileriki çalışmalarda büyük örneklem, farklı sosyodemografik özelliklere sahip ergenleri kapsayan büyük ölçekli çalışmalarda risk değerlendirmesi yapılması önerilebilir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

10. sınıf öğrencilerinin hem kurban olma toplam ölçek puanları ($p<0.05$) hem de fiziksel kurban ölçek puanları ($p<0.05$) anlamlı derecede daha yüksektir. Zorbalık açısından sınıf düzeyine göre farklılık saptanmamıştır. İzolasyon zorbalığı, sözlenti zorbalığı, eşyaya zarar zorbalığı ve cinsel zorbalık alanlarında 16 yaşındaki öğrencilerin puanları 17 yaşındaki öğrencilere göre anlamlı derecede yüksektir. Lise ve üniversite mezunu annelerin çocuklarının sözel kurban alt ölçek puanları, ortaokul mezunu annelerin çocuklarının cinsel kurban alt ölçek puanları daha yüksek bulunmuştur. Bu çalışma sonuçları dikkate alındığında ileriki çalışmalarda farklı sosyodemografik özelliklere sahip ergenleri kapsayan büyük ölçekli çalışmalarda risk değerlendirmesi yapılması önerilebilir.

Kaynaklar

- American Psychological Association (APA) (2014). *Bullying*. Retrieved from <http://www.apa.org/topics/bullying/>
- Aral, N., Gürsoy, F., Bütün-Ayhan, A. ve Aydoğan, Y. (2004). Annesi çalışan ve çalışmayan çocukların bağımlılık eğilimlerinin incelenmesi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 26, 62-71.
- Arslan, S. ve Savaşer, S. (2009). Akran zorbalığını önlemede okul hemşiresinin rolü. *Maltepe Üniversitesi Hemşirelik Bilim ve Sanatı Dergisi*, 2(3), 118-123.
- Ayas, T. ve Pişkin, M. (2011). Lise öğrencileri arasındaki zorbalık olaylarının cinsiyet sınıf düzeyi ve okul türü bakımından incelenmesi. *İlköğretim Online*, 10(2), 550-568. Erişim adresi: <http://ilkogretim-online>
- Burnukara, P. ve Uçanok, Z. (2012). İlk ve orta ergenlikte akran zorbalığı gerçekleştiği yerler ve baş etme yolları. *Türk Psikoloji Yazıları*, 15(29), 68-82.
- Currie, C., Zanotti, C. Morgan, A., Currie, D., de Looze, M., Roberts, C., ... Barnekow, V. (2012). *Social determinants of health and well-being among young people*. Copenhagen, Denmark: WHO Regional Office for Europe. Retrieved from http://www.euro.who.int/__data/assets/pdf_file/0003/163857/Social-determinants-of-health-and-well-being-among-young-people.pdf
- Eaton, D. K., Kann, L., Kinchen, S., Shanklin, S., Flint, K. H., Hawkins, J., ... Wechsler, H. (2012). *Youth Risk Behavior Surveillance – United States, 2011*. Atlanta, GA: U.S. Department of Health and Human Services. Retrieved from <https://www.cdc.gov/mmwr/pdf/ss/ss6104.pdf>
- Gelbal, S. (2006). *Okullarda şiddetin önlenmesi mevcut uygulamalar ve sonuçları*. Ankara: Türk Eğitim Derneği, Pegem Yayıncılık.
- Genç, G. ve Aksu, M. B. (2010). Genel lise öğrencilerinin zorba-kurban davranışlarının çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 30(2), 413-448.
- Gürsoy, E. C. (2010). *Ergenlerde sosyodemografik özelliklere ve algılanan sosyal destek ile akran zorbalığına maruz kalmanın incelenmesi* (Yüksek Lisans Tezi, Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Klinik Psikoloji ABD, İstanbul) Erişim adresi: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>
- İncedal, Z. (2012). *Karaman il merkezindeki ilköğretim ikinci kademedeki okuyan öğrencilerde zorba ya da kurban olma sıklığı ve yaşam kalitesinin değerlendirilmesi* (Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Halk Sağlığı A.B.D, Kayseri). Erişim adresi: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>
- Kapçı, E. G. (2004). İlköğretim öğrencilerinin zorbalığa maruz kalma türünün ve sıklığının depresyon kaygı ve benlik saygısıyla ilişkisi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 37(1), 1-13.
- Kowalski, R. M., & Limber S. P. (2013). Psychological physical and academic correlates of cyberbullying and traditional bullying. *Journal of Adolescent Health*, 53, 13-20.
- Olweus, D. (1994). Bullying at school basic facts and effects of a school based intervention program. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 35(7), 1171-1190.
- Pişkin, M. ve Ayas, T. (2007, Ekim). *Akran Zorbalığı Belirleme Ölçeği Ergen Formunun Geliştirilmesi*. IX. Ulusal Psikolojik Danışma ve Rehberlik Kongresi'nde sunulan bildiri, İzmir.
- Sabuncuoğlu, O., Ekinci, Ö., Bahadır, T., Akyuva, Y., Altınöz, E. ve Berkem, M. (2006). Ergen öğrenciler arasında akran örselmesi ve depresyon belirtileriyle ilişkisi. *Klinik Psikiyatri*, 9, 27-35.
- Salmivalli, C. (2010). Bullying and the peer group: A review. *Aggression and Violent Behavior*, 15, 112-120.
- Santos, J. A., Cabral-Xavier, A. F., Paiva, S. M., & Leite-Cavalcanti, A. (2014). The prevalence and types of bullying in 13 to 17 year-old Brazilian schoolchildren. *Revista de Salud Publica*, 16(2), 173-183.
- Serra-Negra, J. M., Paiya, S. M., Bendo, C. B., Fulgencio, L. B., Lage, C. F., Correa-Faria, P., & Pordeus, I. A. (2015). Verbal school bullying and life satisfaction among Brazilian adolescents: Profiles of the aggressor and the victim. *Comprehensive Psychiatry*, 57, 132-139.
- Tippett, N., Wolke, D., & Platt, L. (2013). Ethnicity and bullying involvement in a national UK youth sample. *Journal of Adolescence*, 36(4), 639-649.
- Totan, T. ve Kabakçı, Ö. F. (2010). İlköğretim ikinci kademe öğrencilerinde sosyal duygusal öğrenme becerilerinin zorbalığı yordama gücü. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 23(2), 575-600.
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) (2014). Erişim adresi: <http://www.tuik.gov.tr>
- Ünalı, M., & Şahin, R. (2012). Şiddete yönelik tutum ve okul zorbalığı. *Uluslararası Cumhuriyet Eğitim Dergisi*, 1(1), 63-67.
- Vanderbilt, D., & Augustyn, M. (2010). The effects of bullying. *Pediatrics and Child Health*, 20(7), 315-320.
- Volk, A. A., Dane, A. V., & Marini, Z. A. (2014). What is bullying? A theoretical redefinition. *Developmental Review*, 34(4), 327-343.
- Yıldırım, S. (2001). *Zorbalık aile ortamı ve popülerite arasındaki ilişkiler* (Yüksek Lisans Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara). Erişim adresi: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>

